

ATATÜRK VE TARİH REFORMU

GÜNAYÇAĞLAR*

Atatürk, milletlerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan kültürün önemini ve kültürü meydana getiren temel unsurların başında dil ve tarihin geldiğini çok iyi bilmekte idi. Olayları tarihi gelişimi içerisinde görece ve değerlendirebilecek bir tarih şuuruna sahip olan Atatürk'ün tarih reformu, onun millî kültürün gelişmesi yolunda attığı en derin temellerden biridir.

O, millî kültürü Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntılarının bir kısmının üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşması için bir dayanak olarak kullanmıştır. Değiştirilmesini gerekli gördüğü her müessesenin yerine yenisini koyarken, eskinin fena tarflarından kaçınıp, Türk tarihinde bulunduğu yüksek değerleri ise büyük bir heyecanla belirtmiştir. Böylece, yeni nesillerin millî duygularını artırmak için, ceddinin başarılarında büyük bir kaynak bulmudur. "Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinden kuvvet bulacaktır" demekle bu hususu ifade etmektedir.¹

Atatürk, Türk tarihini şimdiye kadar yapıldığından, tamamıyla ayrı bir anlayışla ele almak zorunluluğunu hissetmiş, araştırmalarda bir reform yapılmasını gerekli görmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih öğretimi Osmanlı tarihi ve İslâm tarihinden ibaretti. Osmanlı aydınının kültüründe, tarih konusunun toplumsal bir öğretim konusu olmadığı, bu unsura daima kişisel bir gözle bakıldığı bilinmektedir.²

Osmanlı tarihçiliği metod bakımından da genel olarak vakaların nakl ve izahına yer ayıran "vekayinamencilik"ten ileri gidememişti. Olayların nedenlerini araştırma ve sonuçlarını çözümleme ile olayları hazırlayan etkenler arasındaki bağlantıları ve etki derecelerini incelemeye pek az yer vermiştir.³

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Ayşe Afetinan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara 1959, s. 311.

² Faik Reşit Unat, "Prof. Yusuf Akçura ve Tarih Öğretimi", *Atatürk Konferansları II*, Ankara 1970, s. 42.

³ A.g.e.

Tarih yazarlarımız nakilci, hikayeci ve tasvirici birer vakanüvis olmaktan ileri gidememiş, tarih öğretimi sözkonusu olmadığından da, Ahmet Cevdet Paşaya gelinceye kadar terkihi eserlere pek rastlanmamıştır.⁴

Atatürk'ün başlattığı tarih reformunda bu uğurda hizmet edenlere verdiği direktif; "müspet belgelere dayanarak Türkiye tarihini tanıtmaktı". Çünkü tarih bir edebî yazı üslubu ile öğretilemezdi. Tarih bilgisi, ancak, müspet belgelerin ışığı altında bir değer taşıyacaktı.⁵

Tanzimat devrine gelinceye kadar Osmanlı tarih yazıcılığında millî bir şuur gelişmemişti. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman olmayan unsurlarına da eşit haklar verilince, devleti oluşturan çeşitli milliyetler arasında ortak değerler arayan bir devlet tarihi anlayışı geliştirildi.⁶ Bundan amaç, bir Osmanlı milleti oluşturarak imparatorluğun dağılmasını engellemektir. Bu tarih anlayışında da Türk tarihine pek yer yoktu. Hele Osmanlı devletinden önceki Türk tarihinden hiç söz edilmiyordu. Osmanlı devlet adamlarının bütün çabalarına rağmen, bir Osmanlı milleti oluşturmak mümkün olmadı. Aksine, çeşitli unsurlar arasındaki milliyetçilik hareketleri hızlandı ve imparatorluğun toprakları üzerinde birçok bağımsız devletler kuruldu. Bu gerçekler karşısında, XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Türkçülük hareketi ile Türk aydınları arasında "tarihe dönüş"ün başladığını görmekteyiz.⁷ Ancak, millî şuurları oldukça kuvvetlenmiş olan bu Türkler de ana kaynaklara inebilecek altyapı henüz oluşmamış olduğundan, İslâm'dan önce ve sonraki devirlerde kendi tarihlerini Batılıların araşturmalarından öğrenmek zorunda kalıyorlardı. Bu araştırmalarda göze çarpan en çarpıcı özellik ise, Baunın Türklere Türk tarihi hakkında önyargılarla dolu oluşu idi. Tarih bilgimize orijin kabul ettiğimiz Batılılar, Türkü her türlü medenî özellik ve kabiliyetten yoksun, aşağı sınıf insan olarak görüyorlardı.⁸ Medenî milletler arasında bize yer olmadığı kanaatindeydiler.

Koyu bir tassubun etkisi altındaki Batılıların bu yaklaşımlarına tepki olarak, Osmanlı devletinin son yıllarında Tarih-i Osmani Encümeni adı altında

⁴ A.g.c.

⁵ A. Afeüinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, Ankara 1981, s. 9.

⁶ Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk Devrimlerinde Tarih'in Rolü, Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi," *Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği (RCD) Semineri Tebliğleri (9-11 Kasım 1967)*, Ankara 1972, s. 96.

⁷ Gürbüz Tüfekçi, *Atatürk'ün Dünya Tarih Bilgisi ve... Tez*, 1968-1969, s. 30.

⁸ B.S. Baykal, a.g.c., s. 97.

Türk Tarih Kurumu benzeri bir kuruluş, Bâbüalî binası içinde hizmete sokulmuştu. Bu kurum 1910 yılında aylık bir bilimsel dergi çıkarmaya başlamış, birkaç kitap yayını da yapmıştı.⁹ Fakat bu yıllar devletin tarih sahnesinden silinmeye hazırlandığı bir dönemdir. Çok geçmeden Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, devlet yok olacaktır.

Bütün bunları bizzat aşayan Atatürk, Türk tarihini gerçek boyutlarıyla ortaya koymak için, tarih reformunu kültür planlarının ön safına geçirerek, zamanının büyük bir kısmını Türk tarihi çalışmalarına ayırdı. Böylece, tarihî yanlışlıklar düzeltilerek, büyük bir geçmişi olan Türk milletinin, yeni nesilleri kendilerine duydukları güvenle parlak geleceklere hazırlanacaklardı.

Atatürk, düşüncelerini tatbikata koyma yolunda ilk resmî kurum olarak, 12 Kasım 1924'de Türkiyat Enstitüsü'nü kurdurur. İstanbul Darülfünunu'na bağlı olarak kurulan bu Ensütü'nün müdürlüğüne M. Fuad Köprülü tayin edilir. Ensütü'nün yayın faaliyetleri Millî Eğitim Bakanlığı'na yürütülür.¹⁰

Zamanının çoğunu tarih çalışmalarına ayıran Atatürk, artık bu faaliyetlerin bağımsız bir kuruluş tarafından yapılması zamanının geldiği düşüncesindeydi. Bu sebeple, Nisan 1930'da Ankara'da toplanan Türk Ocakları'nın VI. Kurultayı'nın son günü kongreye Afet İnan tarafından, Atatürk'ün direktifleri ile hazırlanmış olan bir önerge sunulur. Bu önergede; "Türk tarih ve medeniyetini ilmi surette tetkik etmek için hususî ve daimî bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin azasını seçmek selahiyetinin Merkez Heyeti'nde bırakılmasını teklif ederiz"¹¹ deniliyordu.

Böylece söz konusu kongrede Türk Ocakları Kanunu'na "Merkez Heyeti Türk tarihi ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarihi Tetkik Heyeti teşkil eder" maddesinin ilave edilmesi kabul edilmiştir.¹²

4 Haziran 1930'da çalışmalarına başlayan heyet, aynı yılın sonlarına doğru sadece 100 adet basılarak erbasının görüşlerine sunulmak üzere "Türk Tarihinin Anahatları" adlı 606 sayfalık bir kitap yayınladı.¹³ Atatürk'ün tel-

⁹ Mahmut Şakiroğlu, "Atatürk ve Tarih Çalışmaları," *Tarih ve Toplum*, II/11 (Kasım 1984), s. 13.

¹⁰ *A.g.e.*, s. 13.

¹¹ A. Afetinan, *a.g.e.* s. 12-13.

¹² *A.g.e.*,

¹³ *Türk Tarihinin Anahatları*, Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyet Neşriyatı, İstanbul 1930.

kinleri ile hazırlanan bu kitap ve ileride yayınlanacak olan diğer eserlerle yapılmak istenilen, yalnızca, Baunun üstün Avrupa merkezli tarih yaklaşımlarına bir tepki ve Türklüğün geleceğine yön vermeğe çalışmaktır.¹⁴ Ona göre; "bu kitapla istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabii mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tahihine çalışmaktır. Aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için millî bir tarih yazmak ihtiyacı önünde aulmuş ilk adımdır."¹⁵

Türk Tarihi Tetkik Heyeti Mart 1931'de Türk Ocakları'nın kapanması üzerine, çalışmalarını bağımsız olarak yürümüş, Atatürk'ün direktöfleri ile 15 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını almıştır.¹⁶

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ilk faaliyeti liselerde ders kitabı olarak okutulmak üzere dört ciltlik bir tarih kitabı hazırlamak olmuştur.¹⁷

2 Temmuz 1932'de Ankara'da Halkevi binasında toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nde dokuz gün boyunca, yayınlanan kitaplarda ileri sürülen yeni tarih tezi bütün yönleriyle ele alınmıştır.¹⁸ Yusuf Akçura, bu kongrede yeni Türk tarih tezini şu şekilde yansıyordu: "... cihana bakımımız bundan böyle, Avrupa gözlüğü ile olacak değildir. Gözlükleri kırarak çıplak gözümüzle hakikati ve menfaatimizi görmeye çalışıyoruz ... tezimizin en esaslı vasfı, ayrırcı değil birleştirici, zalim değil, dil düşmanlaştırıcı değil barışurıcı olmasıdır. Bu cihetle objektif tetkiklere, ilmî terkiplere müstenid müddeamız manevî ve ahlakî nokta-yı nazardan yüksektir..."¹⁹

Bir dünya görüşü biçiminde ortaya konan Türk Tarih Tezi, Cumhuriyet Türkiyesi'nin yeni düşünce tarzı idi. Bu yepyeni zihniyet ve anlayışla sürdürülen tarih çalışmaları esnasında, filolojik ve etimolojik araştırmaların yapıl-

¹⁴ Bayram Bayraktar, "Çağdaş Tarihcilik Açısından Türk Tarih Tezi," *Türkiye Günlüğü*, 48, s. 67.

¹⁵ Hakkı Dursun Yıldız, "Atatürk ve Türk Tarihi," *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül, 1991-Ankara)*, Ankara 1996, s. 733-34.

¹⁶ A. Afetinan, *Atatürk'ten Mektuplar*, s. 18. Atatürk, 1932'de Halkevlerinin kurulduğu dönemde, bir müze ve tarih kolunun bulunmasını ve mahalli tarih araştırmalarının kurumun sorumluluğunda yürütülmesini istemiştir. Bu çerçevede yapılan çalışmaların semeresi çok sevindirici olmuştur. Bkz. M. Şakiroğlu, "Atatürk ve Tarih Çalışmaları," s. 14.

¹⁷ A. Afetinan, a.g.e., s. 20.

¹⁸ A.g.e.

¹⁹ Yusuf Akçura, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi*, Maarif Vekâleti Yayını, İstanbul, s. 607.

ması gereği ortaya çıkmıştı. Eski Türk yazıları ve Türkiye'de kullanılmış yazı ve dillerin, tarihi belgeler olarak bilimsel metodlarla incelenmesinin gerekli olduğu da görülmüştü. Ayrıca, dilimiz Arap ve Fars dilleri ile Batı'nın etkisinde, çok karışık bir dil haline gelmişti.

Atatürk bir taraftan tarih çalışmalarını sürdürürken, diğer taraftan da, dil nazariyeleri ile Türk dilinin tarihi ve bugünkü durumunu incelemekteydi. Bu çalışmaların bağımsız bir kuruluş tarafından yapılmasını gerekli görmesiyle, 1 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu kuruldu.²⁰

Diğer taraftan, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti 1935 yılından itibaren yeni bir çalışma dönemine girer. Atatürk'ün direktifleri ile hazırlanan çalışma programını ciddi bir şekilde uygulayan cemiyet, bir yandan Türk tarihinin kaynaklarını yayınlıyor, diğer yandan da yabancı ilim adamlarının eserlerini dilimize çeviriyordu. Aynı tarihlerde, Türkiye'nin eski tarihini ortaya çıkarmak amacıyla, çeşitli Türk heyetlerine arkeolojik kazı çalışmaları yaptırılmaya başlanıyordu.²¹

20-25 Eylül 1937 tarihleri arasında İstanbul'da toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi'ne her taraftan gösterilen yoğun ilgi, çok sevindirici idi. Atatürk bu dönemde adını kendisinin verdiği *Bellekten* adlı bir derginin yayınlanmasına destek vererek, Türk ilim adamlarının sesinin tüm aleme duyurulmasını sağlamak" istemiştir.²²

Dil ve tarih araştırmalarının Türkbilim adamlarınca yapılmasını isteyen Atatürk, 11 Mart 1935 gecesi Çankaya'da bir toplantıda, Maarif Vekili'ne Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kurulması için direktif vermişti.²³ Tarihin yardımcı bilimleri olan arkeoloji, antropoloji-etnoloji bölümlerinin kurulması, bu sahalardaki çalışmaları Batılı araştırmacıların tekelinden kurtarmak içindi. Bu kurumlarda, ana kaynaklara inilerek aralıksız sürdürülecek olan araştırmalarla, Türk tarihinin eskiliği, Orta Asya'da Türklerin yüksek medeniyetler kurmuş oldukları, ilk medeniyet ışıklarının buradan dünyaya yayıldığı, insanlık kültürünün aslında dünya milletlerinin müşterek malı olduğu ve Türklerin de bunda pay sahibi buldukları delilleri ile ortaya konulacaktı.

²⁰ A. Afeünan, a.g.e., s. 20.

²¹ A.g.e., s. 22.

²² M. Şakiroğlu, a.g.e., s. 302.

²³ A. Afeünan, a.g.e., s. 24.

Atatürk'ün görüş ve direktifleri ile eski, kısır ve dar tarih anlayışı ortadan kaldırılmış, yepyeni bir zihniyet ve anlayışla²⁴ Türk tarihi bütün gerçekleri ile ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Türk ve Türkiye tarihi bu temelde yükseldikçe, Türkün geleceğine en sağlam bir dayanak olacaktır.

---

²⁴ Salih Özbaran, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sindeki tarihçiliği incelerken; "Lâik düşüncenin tarih araştırmalarında belirli bir ortam yaratması, tarihçiliğin önemli kazanımlarından birisi oldu" demekle, konuyu farklı bir yaklaşım getirmektedir. Bkz. Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul 1997, s. 75.